

СРПСКА БАШТИНА

ИНСТИТУТ
ЗА СРПСКУ
КУЛТУРУ

Издавач
Институт за српску културу

За издавача
Проф. др Будимир Алексић

Уређивачки одбор
Проф. др Будимир Алексић, Никшић
Академик Алексиос Панагопулос, Атина, Грчка
Проф. др ГенADIЈ Филиповић Коваљов, Вороњеж, Русија
Проф. др Ашот Галстјан, Јереван, Јерменија
Доц. др Александар Николаевич Сквозников, Самара, Русија
Др Катина Димитрова, Велико Трново, Република Бугарска
Проф. др Љубомир Милутиновић, Бања Лука
Проф. др Драга Мاستиловић, Источно Сарајево
Проф. др Горан Васин, Нови Сад
Проф. др Мирослав Додеровић, Никшић
Доц. др Дмитриј А. Шевченко, Ростов на Дону, Русија
Доц. др Душан Игњатовић, Никшић
Др Звездана Елезовић, Београд
Др Миодраг Чизмовић, Никшић
Др Радисав Маројевић, Никшић
Др Јован Буковала, Београд
Др Васиљ Јововић, Никшић

Главни уредник
Др Никола Маројевић

Гостујући уредник
Проф. др Слађана Алексић, Косовска Митровица

Штампа
Арт–Графика, Никшић

Тираж
500

Адреса издавача
Булевар 13. јула 21/3, 81400 Никшић, Црна Гора

Часопис је индексиран у:

**Часопис је суфинансиран на конкурс Министарства културе Црне Горе
за 2023. годину.**

СРПСКА БАШТИНА

година VIII, 1
Никшић
2023

Садржај**Језик и књижевност**

РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ, Бранислав Остојић као његошолог	9-46
ЈЕЛЕНА Р. БАЈОВИЋ, Архаизација као преводилачки поступак	47-55
МАРИЈАНА ТЕРИЋ, Елементи постмодернистичке поетике у роману <i>Враћа од ујиробе</i> Мирка Ковача	56-65
АНИЦА М. РАДОСАВЉЕВИЋ, Карактеризација и психологизација лика мајора Гаврила Станковића из романа <i>Време смрти</i> Добрице Ћосића	66-79
СЛОБОДАН М. ЈОВИЋ, Слика тешког дјетињства у поезији Драгана Радуловића	80-88
ДРАГАНА Д. САВИН, Димитрије Ђуровић као лексикограф	89-111
ЗОРИЦА В. СОРАК, Композиција писмених задатака у уџбеницима граматике за други циклус обавезног образовања	112-127
САРА Р. ЈЕКИЋ, (<i>Узалудна</i>) провера песничке карте Драгише Бојовића	128-140

Историја и историографија

ЂОРЂЕ ЂЕКИЋ, Правни положај кћери у Скадарском статуту	143-150
БРАНКО НАДОВЕЗА, Историјска мисао Луке Зрнића	151-157
БРАНКО ШАПОЊИЋ, Устав из 1901. године – политичка позадина.....	158-166
МИЛОШ МАРСЕНИЋ / САША СТАНОЈЕВИЋ, Павле Бакић – последњи српски деспот	167-178
МАЈА ДИМИЋ, Меморијални комплекс – Други пешадијски пук Књаз Михаило „Гвоздени пук“ у ослободилачким ратовима Србије 1912–1918.	179-186
СВЈЕТЛАНА САМАРЦИЈА, Светосавље и митрополит Амфилохије.....	187-201
ЂОРЂЕ Д. РАДОВАНОВИЋ / ФИЛИП М. ОБРАДОВИЋ, Социјално-правна депривација интерно расељених и избеглих лица на Косову и Метохији у оквиру „Косовске кризе“.....	202-217

Прикази

ЖАРКО ЛЕКОВИЋ, Марија Јововић: Благоје Јововић-српски херој у вучјој јазбини	221-225
ЖАРКО ЛЕКОВИЋ, Зборник сериозних историографских радова из историје Црне Горе и Боке Которске	226-230

ЖАРКО ЛЕКОВИЋ , Зборник вриједних историографских радова и есеја о Косову	231–234
МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН , Хајдуковање Лазара Пецирепа	235–237
ГОЈКО КНЕЖЕВИЋ , Потресна прича о Лори: без граница у мучењу и подношењу мука	238–241

In memoriam

БУДИМИР АЛЕКСИЋ , In memoriam: У спомен академику Зорану Лакићу, (31. октобар 1933–20. децембар 2022)	245–248
БУДИМИР АЛЕКСИЋ , In memoriam: Академик Каплан Буровић (Ресулбеговић) (Улцињ, 8. август 1934 – Женева, 11. август 2022)	249–252
ГОРАН ВАСИН , In memoriam: Проф. др Дејан Микавица (1964–2022) ...	253–254
ДЕЈАН СПИРИДОН БУЛАТОВИЋ , Милован Данојлић (1937–2022)	255–256

Архива

ЂОРЂЕ ЈАНКОВИЋ , Конавле	259–263
---------------------------------------	---------

СРПСКА БАШТИНА

Језик и књижевност

Радмило Маројевић
Јелена Р. Бајковић
Маријана Терзић
Аница М. Радосављевић
Слободан М. Јовић
Драгана Д. Савин
Зорница В. Сораќ
Сара Р. Јекин

Димитрије Ђуровић као лексикограф

Др Драгана Д. Савин

Институт за ратарство и
повртарство,
Нови Сад

УДК 811.16'373:929

Сажетак: У раду представљамо најзначајније дело заборављеног домаћег слависте др Димитрија Ђуровића (Петрово Копито, 1882 – Маутхаузен, 1945) Речник руско-српскохрватски са граматиком руског језика (Београд, 1936, 1946, 2000) и његову рецепцију у свом и нашем времену са циљем да се изврши нова процена места и значаја Димитрија Ђуровића за домаћу славистику и русистику међуратног периода.

Кључне речи: Димитрије Ђуровић (1882–1945), Речник руско-српскохрватски, рецепција, лексикографија, славистика, русистика.

У покушају да начинимо ревизију и отргнемо од заборава живот и дело Димитрија Ђуровића¹ (Петрово Копито 1882–1945 Маутхаузен) у години годишњице рођења, овај рад² посвећујемо његовом најзначајнијем делу – Речнику руско-српскохрватском са граматиком руског језика (Београд, 1936, 1946, 2000), којим је задужио домаћу русистику, сврставајући себе у најзначајније југословенске слависте међуратног периода. Живот пун неизвесности, под снажним

¹ Најопширнији биобиблиографски подаци Димитрија Ђуровића налазе се у: Савин 2021а. Током израде поменутог рада користили смо следеће биобиблиографске изворе: Аранитовић 1985, 1986а, 1986б, 1988а, 1988б, 1993, 1994, 2000; Дамљановић 2000; Дамљановић, Кончаревић 2010, Ђуровић, Н. 1946; Извештај Државне трговачке академије у Земуну за школску 1929/30, 1930; Кончаревић 2009, 2010, 2017, 2018; Лалић 1946; М. 1939; Миљанић 1977; *50 годишњица рада Државне трговачке академије у Земуну 1883–1933. и Извештај о ученичком раду и најрејку за школску 1933–1934 годину*, 1934; Пипер 1984, 2012; Поповић, А. 1946; Пузовић 2007; Рајковић 1989, 1990; Рајковић, Рацковић 1996; Ранковић 2010; Рацковић 1993; Станковић 1999; Стевановић 2015; Терзић 1999; Толстой 1984–1985; Цветкова и др. 1992; Vogavac i dr. 1972; Vogavac, Tomić-Kovač 1976; Boldocky 2009; Voškov 1979; Hunjak 1977, док смо до неких важних података дошли самосталним истраживањем и проучавањем његове обимне заоставштине, која броји 130 јединица, међу којима је 31 наслов – посебно издање.

² Рад је део наше докторске дисертације пријављене на Филолошком факултету у Београду под називом Славистичко дело Димитрија Ђуровића.

упливом друштвено-историјских промена и преокрета, материјалне несигурности, селидби и константне неизвесности, довели су Ђуровића, који је био снажног и слободарског духа, до заробљеништва и трагичне смрти у аустријском концентрационом логору Маутхаузен пред сам крај Другог светског рата.

Научно дело Димитрија Ђуровића било је скрајнуто и прекривено заборавом услед идеолошке критике тадашњег управника Катедре за славистику Радована Лалића поводом другог издања његовог Речника (1946), да би се, после те критике, научно и објективно о Ђуровићу почело више писати тек почетком 21. века у самосталним чланцима или као део ширег корпуса истраживања да би се, на крају, његово дело нашло и у средишту докторске дисертације³ пријављене на београдском Филолошком факултету.

Уводне напомене о Речнику руско-српскохрватског језика са граматицом руског језика

Димитрије П. Ђуровић (prof. D-r), 1936. године у издању београдског Поли-та, штампа *Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskog jezika* на 1101 стр. у латиничној српскохрватској верзији. Десет година касније (1946) излази друго (поправљено), постхумно издање Француско-српске књижаре А. М. Поповића штампано у 6000 примерака, а 2000. београдски издавач Дерета у Библиотеци фототипска издања, публикује треће издање овог речника, које представља фототипско издање првог издања у тиражу од 500 примерака.

*Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskog jezika*⁴ први је речник штампан реформисаном руском азбуком, објављен је 26 година после Кошутевићевих Примера (Кошутевић 1910). У време публикавања првих руских речника лексикографија није одвећ богата и развијена, али су састављачи⁵ речника пратили најсавременије методске⁶ путоказе свога доба.

³ Видети претходну напомену.

⁴ Претходница овог речника су свега неколико лексикографских дела: Таса Стојановић: Ручни речник руско-српскохрватског језика, Београд 1891 (недовршен), Милош Анђелковић је саставио: Речник руско-српски, Београд 1903; Петар Протић: Учитель руског језика или Речник руских речи распоређених логичким редом; са фразеологијом и кратким изводом из фонетике и граматике за ученике гимназије а и за друге ученике и самоуке, Београд 1904, Радован Кошутевић: Примери књижевног језика руског. Књига 3: Речник, 1910 (2. издање 1911, 3. издање 1926) (Кончаревић 2009: 506, 2018: 456). Важно је напоменути да се речници налазе као саставни део у скоро свим уџбеницима, читанкама и граматицима руског језика у Србији (Дамљановић 2000: 211–215) у мањем или већем обиму као један од елемената њихове макроструктуре.

⁵ У историји славистике је позната чињеница да су се многи филолози и лингвисти јужнословенских простора бавили лексикографским радом као што су: Миклошич, Даничић, Будмани, Маретић, Скок и други.

⁶ Сваки речник руског језика од увођења руског језика у школство до савременог научног доба уносио је нешто ново и другачије од претходног или је развијао задати правац оновремене лексикографије. Данас је лексикографска теорија лингвистичка дисциплина која се динамично развија због интеракције са општелингвистичком теоријом али и због све веће потребе за састављањем различитих типова речника (Пипер 2012: 528).

Ђуровићев Речник руско-српскохрватског језика са граматиком руског језика представљао је значајан лексикографски подухват за своје доба, са немалим бројем одредница од око 30.000 на 1101 страници (Кончаревић 2018: 456), што га чини и најобимнијим од свих претходних и остаће најобимнији деценијама. У питању је основни једносмерни руско-српскохрватски речник, чија је сврха да обухвати активни и пасивни речнички фонд образованог говорника датог језика, у овом случају руског. Значај речника овог типа се огледа у потенцијалима примене, односно „основни речници имају најшири круг потенцијалних корисника: од ученика, студената, професора... до новинара, књижевних критичара, историчара и теоретичара, преводилаца, уредника и стручњака различитих профила који су у контакту са белетристичким, агенцијским, публицистичким, стручним, научним и другим типовима текстова на руском језику“ (Пипер 2012: 529). Д. Ђуровић управо у том правцу, у усмерењу на широк круг потенцијалних корисника, приступа изради Речника, мада то не објашњава довољно експлицитно у Предговору.

Структура Речника руско-српскохрватског језика са граматиком руског језика

Макросџруктура Реџника руско-српскохрватски са граматиком руског језика

У погледу структуре Ђуровићев речник је организован у неколико целина: *Predgovor* (стр. 7–8) *Objašnjenja* (9), *Skraćene reči* (1), *Latinske*: 9–10; 2) *Srpskohrvatske* 10–11), руска азбука (стр. 12), списак назива основних бројева од 1–20, потом десетице до 100, 101, 200, 300, 400, 500, 600 до 1000 и 1000000. *Gramatika ruskog jezika* садржи напомене *O ruskom pravopisu* (стр. 15–17), *Fonetika* (17–29), *Morfologija* (стр. 30–73) и *Rečnik* (стр. 75–1101). После Фонетике а пре самог текста Речника стоји напомена: „Kako је u Fonetici dosta rečeno u ruskom izgovoru u Rečniku је obeležen u zgradama izgovor težih reči“ (Ђуровић 1936: 74).

У Предговору првом издању сазнајемо од самог писца да је материјал за Речник почео да сакупља још од времена рада на Филозофском факултету у Скопљу, наставио тај рад за време седмогодишњег рада са студентима Богословског факултета у Београду, будући да се уверио још тада да је „jedan moderniji rusko-srpskohrvatski rečnik neophodan kako akademskoj omladini, tako i širim inteligentnim krugovima, koji ne bi hteli da izgube vezu sa duhovnim tvorevinama ruskog naroda“ а све „težeći da popunim jednu prazninu u pomoćnim sredstvima za izučavanje ruskog jezika“ (Ђуровић 1936: 7).

У другом постхумном издању Француско-српске књижаре А. М. Поповића, из 1946⁷ после Предговора из првог издања, написаног од стране аутора, читаоцима се обраћа и удовица др Димитрија Ђуровића, Наталија, чије речи су смештене после подналова: Место предговора за друго

⁷ Ово издање је библиографски забележено у: Пипер 1984: 34.

издање (Ђуровић Н. 1946: 8) а потом и сам издавач⁸ у Напомени издавача другог издања. Наталија Ђуровић скреће пажњу да је писац хтео да допуни своје прво издање и да из њега уклони трагове цензуре. Тај посао, по њеним речима, није стигао да доврши јер је умро мученичком смрћу у концентрационом логору у Маутхаузену 6. маја⁹ 1945. године. Надаље Н. Ђуровић каже да је прво издање распродато а како се осећала велика потреба за руско-српским речником, она је сматрала да ће бити корисно да се што пре оштампа (sic!) ово друго издање¹⁰ и без допуна које је писац хтео да учини.

Издавач са потписом А. М. П. у свом коментару после речи удовице др Ђуровића информише читаоце да је због уништења штампарије у којој је штампано прво издање у време бомбардовања Београда 1941. године, било веома тешко поново израдити нарочите знаке и акценте, које су наменски урађени за штампање првог издања, те би уз слагање и коректуру то одузело много времена због тога се приступило отклањању грешака техничким путем, фотографисању, и штампању текста јер се осетила хитна потреба за једним добрим руским речником и на тај начин смо „попунили ту осетну празнину“ (Поповић А. 1946: 8). Издавач се унапред извињава због ситних техничких недостатака који би могли настати због немогућности набавке квалитетног материјала.

После Предговора издавача и обраћања, потенцијалним корисницима, удовице аутора, следе Објашњења, у којима аутор појашњава важне информације за лакше коришћење речника: знак тилда 1) *znak ~ znači da se ponavlja prethodna reč ili njen deo štampan masnim slovima*. 2) *Za svakim glagolom stoje glavni oblici njegova sadašnjeg vremena*. (Oblici stavljeni u zagradu retko se upotrebljavaju u savremenom jeziku). 3) *Svaka ruska reč je akcentovana, i to: a) znakom ´ obeležen je dug akcenat: чита́ю, во́ду b) znakom ` kratak i nešto kraći ili poludug akcenat: пишу́, вода́, дочка́, почка́ itd. 4) ё чита се као јо* (Ђуровић 1936: 9).

Списак скраћеница или како аутор бележи: Skraćene reči.

Списак скраћеница је, као што смо поменули, подељен у две групе: 1) *Latinske*: 9–10; 2) *Srpskohrvatske* 10–11. и укупно броји 139 скраћеница од тога 41 је латинских и 98 српскохрватских.

Латинске речи се односе углавном на граматичке¹¹ (категирије) појмове. Детаљно припремљен списак латинских скраћеница сведочи о томе да

⁸ М. Павловић-Шајтинац скреће пажњу да се напомене издавача на почетку лексикографских дела не срећу често (М. Павловић-Шајтинац 2016: 215).

⁹ За тачан датум Д. Ђуровића нема поузданих података, више о томе: Савин 2021а: 146.

¹⁰ Ово друго издање се разликује од првог само што су исправљене штампарске грешке и додате речи које омашком нису ушле у прво издање. На крају она изражава наду да ће овај речник олакшати рад свим онима који уче руски језик и читају руске писце и одаје захвалност издавачу због брзог појављивања у штампи речника и поред огромних потешкоћа (5. март 1946).

¹¹ *acc.* = *accusativus*, *četvrti padež*; *adj.* = *adjectivum*, *pridev*; *adj. verb.* = *adjectivum verbale*, *glagolski pridev*; *adv.* = *adverbus*, *prilog*; *sadašnji i prošasti gl. prilog*; *augm.* = *augmentativum*, *reč za povećavanje*; *bot.* = *botanički naziv*; *coll.* = *collectivum*, *zbirna ime*

је аутор имао у виду наглашено дидактичну функцију речника са жељом да читаоца уведе и у научну лингвистичку терминологију, уносећи прецизне граматичке карактеристике лексема у речнику.

Српскохрватске скраћенице, како их назива аутор, обележавају 97 категорија у које аутор разврстава лексема у Речнику. Аутор обележава из ког језика је реч ушла у руски фонд, користи укупно 20 квалификатора порекла (*crkv, crkv.slov., engl., fin., franc., grč., holand., ital., jevr., kines., lat., mong., nem., normand., pers., rus., slovač., španjol., šved(sk)* и *tatar*)¹². Осим њих Д. Ђуровић бележи и дијалекатску обојеност речи (*južnorus., malor(us), moskov., sibir.*), потом стилску маркираност *iron., knjiž., narod., obič., pogr., starin, šalj.* [šalj. = šaljiv izraz]. Највећи број српскохрватских скраћеница¹³ се односи на тзв. професионализме¹⁴ или пословну сферу употребе¹⁵.

Богатство обрађених речи које су ушле у речник је и његова најјача страна, тако да ће овај речник у дугом периоду остати наш најобимнији ру-

nica; comm. = generis communis, služi za oba roda; compar. = comparativus, prvi stupanj poređenja, conj. = conjunctio, sveza; dat. = dativus, treći padež; dem. = deminutivus, reč za smanjivanje; f. = femininum, ženski rod; fig. = figurative, u prenosnom smislu; f. pl. = femininum plurale tantum, imenica ženskog roda koja ima samo množinu; fut. = futurum, buduće vreme; gen. = genitivus, drugi padež, g. sg. = genitivus singularis, drugi padež jednine; imper. = imperativus, zapovedni način; indecl. indeclinabile, nepromenljiva reč; inst. = instrumentalis, šesti padež, interj. = interjectio, uzvik; kgr. = kilogram; loc. lokalis, sedmi padež; m. = masculinum, imenica muškog roda; m. pl. = masculinum plurale tantum, imenica muškog roda koja ima samo množinu; n. = neutrum, srednji rod; n. pl. = neutrum plurale tantum, imenica srednjeg roda koja ima samo množinu, num. numerale, broj; pass(iv) passivum, trpno stanje; part. participium, glagolski pridev, partic. partikula, rečca: pl. pluralis, množina; poss. = possessivum, prisvojni; praedic. = predikativno; praep. = preposition, predlog; praet. = praeterium, prošlo vreme, pron. = pronomen, zamenica; superl. = superlativus, drugi stupanj poređenja; refl. = reflexivum, povratni glagol, voc. = vocativus, peti padež. Изузетак од граматичких термина су само ознака за речи из ботанике и ознака за меру – килограм.

¹² Скраћенице разрешава на следећи начин, пример: *crkv* = из *crkvenog jezika*, *crkv.slov.* = *crkveno-slovenski jezik*, *španjol.* = *španjolski*.

¹³ Списак српскохрватских скраћеница је сведочанство колико је озбиљно и студиозно аутор приступио раду над Речником. Списак скраћеница показује и да је функционална и експресивна слојевитост руског језика широко заступљена јер се скраћенице односе на разне стилове, на науке и научне дисциплине из којих су термини одабирани за овај речник итд. Д. Ђуровић је био добар познавалац руских дијалеката, што се види у његовој докторској дисертацији (в: Савин 2021б), а како је већи део школовања провео у Русији знање руског му је било на завидном нивоу, док му је рад у Србији у различитим областима отворио врата да узме у одабир за Речник широк спектар лексичког материјала.

¹⁴ *apotek., artiler., astronom., brod., bogoslov., etnogr., filoz., građ., hir.* [hir. = hirurški], *kožar, krojač., lov(ačk.), maš. mach.* [maš. mach. = mašinski], *medic., miner* [miner. = minero-loški], *mlin.* [mlin. = mlinarski], *mor., muz., obuć., pčel., pedagog., poljopr., pozor., prav(n.), psihol., rud., slik., stolar., štampar., trgov., umet., veterin., vojn., zanat., zemljomer., zemljorad., zidar., zlat(ar).* [zlat(ar) = zlatarski], *zool.*

¹⁵ М. Павловић-Шајтинац долази до истих закључака: „Највећи део скраћеница односи се на језички стил, односно професионализме, међу којима су речи из области аритметике, артиљерије, астрономије, богословска терминологија, као и из области ботанике, геологије, географије, хирургије, историје, као и на стилску маркираност“ (ирон., књиж., народ., обич., старин.) (Павловић-Шајтинац 2016: 217).

ско-српски речник¹⁶ погодан за коришћење свим структурама грађанства, студената различитог профила, ученицима. Томе у прилог иде и чињеница да Речник у свом саставу има врло детаљно и изузетно прегледно урађен граматички део, што погодује широком кругу корисника и у наредним деценијама биће модел за граматички део у школским двосмерним речницима.

После скраћеница, на 12. страни, налази се руска азбука писана и штампана слова са обележеним графемама из старог правописа (і, ђ, ѳ) уз напомену да их у новом више нема. У продужетку странице су основни бројеви од 1 до 20, потом десетице до 100, затим 101, после тога од 200 до 1000 и милион.

Поглавље Граматика руског језика заузима значајан део речника од 13. до 74. странице и састоји се од напомена О руском правопису 15–17, Фонетике 17–30, Морфологије 30–74.

Фонетика има поднасловe Нагласак, Стих руске народне поезије, Меки сугласници, Јота-ј и неслоговно *i* -й, Тврди сугласници, Сугласници, Увек меки сугласници ч, щ, Умекшани сугласници, Умекшавање сугласника испред умекшаних гласова, Изговор двају једнаких сугласника, Изговарање графичких група кг, гт, гч, Изговарање сугласника на крају речи, Испадање и сажимање сугласника, Изговарање енклитичких облика -ся, Пуногласје (полногласие).

Морфологија се састоји од следећих већих целина: *Именице, Придеви, Заменице, Бројеви, Глаголи, Прилози, Предлози, Свезе и Усклици*.

Део речника који се односи на фонетику и морфологију детаљно је обрађен у монографији Руски књижевни језик из 1931. на чијим основама је и написан овај уводни део Речника. Поглавље је у визуелном смислу врло прегледно урађено, поднаслови су јасно истакнути, деклинације и конјугације су даване у целини са репрезентативним примерима, погоднијим него у Руском књижевном језику. Руске речи којима се илуструју правила су написана курзивом, а исти принцип је примењен и за наставке за промену, мада су они понекад и болдовани.

О *ruskom pravopisu* (О русской орфографии). Значајне информације о процесу припреме реформе руског правописа Д. Ђуровић износи у овом поглављу уз напомену да је Речник израђен по новом правопису који је у употреби у Русији од маја 1917. године. Припреме за промену правописа су започете далеко раније, још у првој половини XVIII века, када су Михаил Ломоносов и В. Третјаковски водили полемику око потребе писања дебелог јер (ѣ). Аутор напомиње да је тада Третјаковски истакао мисао о неопходности фонетског правописа (Ђуровић 1936: 15). Од тих времена траје полемика у научним и педагошким круговима о неопходности реформе правописа, посебно важан датум за то је био када је Академија наука 1904. године саставила комисију која се задужује да изради платформу (основу) за уп-

¹⁶ К. Кончаревић истиче да ће се на следеће волуминозне речнике чекати дуго после Ђуровићевог Речника, до изласка речника М. С. Московљевића 1959. и Р. Ф. Пољанца и С. М. Мадатове-Пољанец 1962, што сведочи о великој празнини у речничкој литератури (Кончаревић 2010: 132).

рошћавање руског правописа. Међутим, активности нису доведене до краја све до 1916. када је после конгреса наставника руског језика и књижевности одржаног у Москви у децембру те године, приступљено остваривању реформе. Већ у мају 1917. савет Академије наука на челу са А. А. Шахматовом доноси одлуку да је корисно учинити измене у руском правопису које би се базирале на резултатима активности правописне комисије. Руски правопис ипак није попримио фонетску природу, него је остао „историјско-етимолошки“ како га дефинише аутор Речника и набраја измене¹⁷ које је правопис претрпео на начин што бележи промену графеме, евентуално избацивање или њену замену и илуструје једним или са више примера.

Преглед промена насталих у новом руском правопису из маја 1917. које презентује Д. Ђуровић може се сматрати важним информацијама како за кориснике Речника у доба његовог издавања тако и за савременог читаоца у случајевима да је потребно да се користи литература из периода пре почетка примене новог правописа.

¹⁷ 1) слово ђ јат замењено је са е, пошто су се у говору изједначили, 2) ѳ је замењено са ф, 3) слово њ се не пише на крају речи и у сложеницама, али остаје у употреби у средини речи у значењу засебног знака да би се показало да је наредни самогласник одвојен од претходног сугласника гласом ј. Д. Ђуровић појашњава да би се случају кад би се изоставио знак њ нпр. објединение читало као обединение а реч сѣмка као сѣмка, те добила друго значење. 4) слово *i* замењено је са и јер је употреба двају слова за један глас сасвим условна, како каже Д. Ђуровић; 5) препоручује се, али није обавезно слово *ѣ*; 6) треба писати префиксе из, воз, вз, раз, роз, низ, без, чрез, через испред самогласника и звучних сугласника са з али треба заменити з словом с испред муклих (безвучних) сугласника; 7) други падеж придева, глаголских придева и заменица има у писању *-ого*, *-его*- уместо *-аго*, *-яго*- јер су ови други наставци црквенословенског порекла; 8) треба писати у првом и четвртном падежу множине женског и средњег рода придева, глаголских придева и заменица *-ые*, *-ие*, уместо *-ья*, *-ія*, будући да је руски језик још у првом периоду свог историјског развоја изгубио разликовање рода у множини код заменица и придева, те придеви, глаголски придеви и заменице у првом и четвртном падежу множине имају исти наставак за сва три рода; 9) треба писати онѹ уместо онѣ у првом падежу множине женског рода; треба писати у женском роду онѹ, онѹх, онѹм, онѹми уместо онѣ, онѣх, онѣм, онѣми; писати у другом падежу једнине личне заменице женског рода еѣ (или еѣ) уместо еѣ јер је оно позајмљеница из црквенословенског; 10) ово правило је посвећено растављању речи које аутор помиње као „пренос речи“ и објашњава правило: сугласник један или последњи у групи сугласника непосредно испред самогласника не мора се одвајати од овог самогласника. На исти начин група сугласника на почетку речи не одваја се од самогласника. Слово ѣ испред сугласника се не мора одвајати од претходног самогласника, такође крајње ѣ, крајњи сугласник и група сугласника на крају речи се не могу одвајати од претходног самогласника, ако су у питању речи које имају префиксе, не сме се преносити сугласник на крају префикса, ако се овај налази испред сугласника; 11) што се тиче спојеног и растављеног писања у прилозима, који су састављени од именица, придева и бројева с предлозима дозвољено је и сливено и одвојено писање: встороне и в стороне, втечение и в течение, с верху и сверху, вдвое и в двое; 12) слово ъ (јери) треба чувати у свим случајевима, где се оно употребљава у старом правопису (Ђуровић 1936: 15–17).

Специфичности лексикографског приступа Димитрија Ђуровића

Димитрије Ђуровић свој речник пише са ослонцем на речник Владимира Даља¹⁸ Толковий словарь живого великорусскаго языка из 1905, о чему сведочи и сам аутор у Предговору у коме још истиче да се користио личним запажањима и вађењем речи из књижевних и научних руских дела (Ђуровић 1936: 8). Речнички чланак је обликован на принципима творбеног гнезда (Дамљановић, Кончаревић 2010: 133; Павловић-Шајтинац 2016: 218), у једном чланку се семантизује основна одредница или лема, али и изведенице. Одредница се бележи у оригиналу, ћириличким писмом док се систем дефиниција презентује латиничким писмом. Одреднице имају истакнуте показатеље граматичке категорије, фонетски и стилски су окарактерисане.

Структура речничког чланка у Речнику презентована је на следећи начин:

долг|**ий** dug = длинный adj. dug: ~ **о** adv. *dugo*; *ћурикал долго жиѿић умро је*; долго ли до беды *đavo ne spava*: долго ли, кратко ли *pre ili posle*; ехатъ на долгих *putovati na daleko sa istim konjima*; откладывать в долгий ящик *stalno dolagati (neku stvar, posao)* (Ђуровић 1936: 233).

опис|**ание** *n l.* opis; popis; 2. zabrana (novina), oduzimanje, konfiksacija; ~ка *f.* *омашка при писанју*; ~ывать, ~аю, ~аешь, opisivati; описать, ~ишу, ~ишешь, 3. *l. pl.* ~ишут *opisati, popisati*; ~ся činiti grešku pri pisanju iz neražnje (Ђуровић 1936: 566).

Микросѿрукѿура

Фонетски ниво. Све речи у речнику, тј. речничке одреднице имају означен акценат или нагласак (како га аутор назива) и то, по Предговору, две врсте: дуги и полудуги. Овакво објашњење о акцентима се не среће у речничкој и уџбеничкој литератури истог типа и намене. Поред означених акцената у ретким случајевима, аутор даје и фонетску транскрипцију и то само појединих речи како и сам каже на крају Граматике руског језика а пре самог речника – „изговор тежих речи“ јер су у Фонетици доста детаљно објашњена и описана руска изговорна правила (Ђуровић 1936: 74). Фонетска транскрипција се бележи, као и преводна семантизација, латиничним словима и појединим знаковима по следећем принципу:

аллѿя (^al'ѿj^a) *f* aleja, put zasađen sa obe strane дрвећем; пропланак у шуми; гробокопáтель (grobokapát'el') *m* = могильщик *m.* grobar, развѿрѿживатъ (^ra^zv'ѿ'ѿ^zv'at') ~ аю, ~аешь *pozleđivati ranu*; тшáтельно (tš'č'át'el'n^o) *adv.* brižljivo, lepo polako; ~ стъ *f* brižljivost; угошáтъ (ug^aš'č'át'), ~аю, ~аешь *čašćavati, počastiti, ponuditi goste*; цóколь (cókol') *m* cokla, deo temelja od zemlje do poda.

Граматички ниво. Организација речничких одредница прати поступате лексикографске норме, тако да су именице бележене у номинативу

¹⁸ П. Митропан истиче да се састављач речника ослонио на „класични речник великоруског језика В. Даља, који и до сада остаје најсигурнији извор руског језичког блага“ (Митропан 1939: 191).

јединице (река *f* reka; сила *f* sila, snaga, моћ; карандаш *m* pisaljka, olovka, plajvaz), понекад се бележи и номинатив множине (жена *f* žena, *pl.* жёны; душа, *pl.* ду́ши duše). Придеви имају само облик мушког рода, али не женског и средњег (вечёрный *adj* večernji; стра́шный *adj* strašan, užasan), осим по изузетку као у примеру са истицањем специфичног значења: великий *adj* velik, slavan (...) ~ ая држава velesila). Личне заменице су дате под одредницом он (она онò, *pron.* on, ona, ono) у номинативу јединице, коси падежи стоје посебно као самосталне лексеме. Д. Ђуровић глагол бележи у инфинитиву уз означавање и облика за прво и друго лице јединице (слу́шать, ~аю, ~аешь slušati, starati se, čuti; оседа́ть, ~аю, ~аешь taložiti se; спу́штати se, utolegati se; nastanjivati se, otsedati), наишли смо на примере где се бележи и футур: выи́щу (vyišč'u) од выискать pretražiću, iziskaću; аутор бележи и облике за прво и друго лице јединице понекад и прво и треће лице множине, као и глаголски придев и глаголску именицу у неким случајевима. Глаголски вид се не истиче индексацијом, тј. ознаком за несвршени и свршени вид, а видски парњаци се обично налазе у оквиру истог речничког чланка (прио|дева́ть, ~аю, ~аешь, де́ть, ~éну, ~éнешь navlačiti, navući na koga odeću; pokrīti se čime da bude toplije; pokrīti; при|никàть, ~аю, ~аешь, ~ нүкнуть, ~кнү, ~кнешь naginjati se, nagnuti se). Предлоге аутор ставља у контекст синтаксичке спојивости, не бележи их изоловано него са којим падежима се користе и све то илуструје примерима као што је обрађен предлог в, во *praep.* u; za; na; po; 1. с *accus.* éхать в Москвú putovati u Moskvu; пойтү в гóрод ро́и, оти́и u varoš; вставать в пять часòв ustati u pet sati; фунт чаю в два рубля funt čaja za dve rublje; в длину́ и в ширину́ u dužinu i u širinu; вять в жёны (v žòny) uzeti za ženu; дать в подàрок dati na poklon; во что бы то ни стàло po svaku cenu. 2. с *loc.* мой товàрищ живёт (živ`òt) в Сарàтове moј drug stanuje u Saratovu; дом сажéнях во ста от рекù kuća se nalazi na jedno sto hvati od reke; в полови́не второ́го u jedan i po sat; в рòде на на́чин, slično, od prilike; во ртү u ustima. На исти начин су представљени и други предлози: до, близ, вдоль, вокруг, внутри, иза, на, между, перед, пред, с, среди, попере́к, сквозь.

Семантички ниво. У речничком чланку се руски појам семантизује речима, појмовима или дефиницијама из српског језика, писаним латиничним словима, мада су присутни и грчки, латински, француски језик, немачки, италијански и други језици, у случајевима када се преводи и обрађује терминолошка лексика. Богатство терминолошке лексике је једна од највећих предности овог речника. У основни лексички фонд једног језика улазе термини различитих наука, стога је Д. Ђуровић у свом Речнику покушао да обухвати што шири избор лексике оновремене науке и да одговори на потребе образованог човека свога доба. Приликом семантизације терминолошке лексике аутор често бележи детаљне описе енциклопедијског типа¹⁹. Значајно место у Речнику заузимају и фразеологизми, паремије и ус-

¹⁹ На Ђуровићево коришћење енциклопедијских објашњења у процесу семантизације указује више аутора у својим радовима (Кончаревић 2009: 507; 2018: 458–459; Дамљановић, Кончаревић 2010: 134; Павловић-Шајтинац 2016: 221). Енциклопедијска објашњења истраживачи илуструју примерима: анахронизм, лексикологија (Кончаревић 2009: 507; 2018: 458–459; Дамљановић, Кончаревић 2010: 134) и: лексикологија, аллопатија, анахронизм (Павловић-Шајтинац 2016: 221).

таљене синтагме²⁰, на шта скрећу пажњу К. Кончаревић (Кончаревић 2009: 507) и М. Павловић-Шајтинац (Павловић-Шајтинац 2016: 221).

Описи енциклопедијског типа, примери:

магистр (Ђуровић 1936: 446–447) *m.* magistar; магистр славјанској филологији, магистр историји *itd.* научни степен који се давао у Русији до 1917 год. универзитетским наставницима по положеном испиту из своје струке, који је уједно и докторски, и по одбрани прве наштампане дисертације; великий магистр велики мајстор, занатлија.

реализм (Ђуровић 1936: 827) *m.* realizam; художественный ~ уметнички realizam; књижевни правец, који у вежи са решавањем социјално-економских питања свестрано оцртава друштвени живот, тражи у човекој души добре душевне особине, показујући да се ове развијају само у повољним условима друштвеног живота; у вежи са тиме писци показују какав треба да је наш живот. Такав карактер дали су реализму руски писци; ~ изовать, ~ зую, ~ зuesday, realizovati ostvariti što; тргов. преврнути робу у готов новач; пуштати у обрт акције, облигације; realista.

романтизм (Ђуровић 1936: 838) *m.* romantizam, књижевни правец који је увео у уметничко-књижевно стварање боју места и времена, наговестио оцртавање типова и започео психолошку анализу. Романтичари су показали интересовање за борбене личности, способне да се боре за личну и политичку слободу. Они су посматрали живот са гледишта идеала добра, лепоте и истине; идеалисали су народну прошлост и ритерство. Захваљујући њиховом интересовању за народне духовне творевине, обичаје и веровања, истакнута је у 19. веку вредност народне личности; ~ český *adj.* romantički.

економизм (Ђуровић 1936: 1092) *m.* ученје о том да је први пут к ослобођењу економска, а не политичка борба. Теорија економизма сматра да у основи човеке тежње за напретком човечанства леже економске а не идеалистичке побуде.

Пословице (паремиие) су део речничког чланка:

(...) конь любит овес, а воевода принос (истор. послов. под мед) конј voli ovas а војвода дарове (Ђуровић 1936: 455);

Чему быть, того не миновать (под миновать (Ђуровић 1936: 464)) што је суђено, не може се избећи;

(...) охота пуше новоли (под охота) strast је гора од нужде (Ђуровић 1936: 600);

(...) от трудов праведных не наживёшь палат каменных (под палата) рошеним радом се не теку камене palate (Ђуровић 1936: 604);

(...) по платью встречают, а по уму провожают (под платье) ро одећи гримају, а ро памети испраћају (Ђуровић 1936: 640).

Фразеологизми и устаљене синтагме:

разводить бобы (под боб) „на дуго и на широко причати“ (Ђуровић 1936: 102);

²⁰ К. Кончаревић бележи и примере устаљених синтагми и фразеологизма: старый воровей у значењу искусан човек, потом напиток до зелёного змия – опити се; зелёная неделя – задушна неделя, рыцари зелёного стола карташи за зеленим столом, быть под каблуком бити под папучом. Као примере паремиија су дати: не мытьём, так катаньём ако не иде лепим ићи ће силом, мягко стелет, да шестко спать на језику мед, а у срцу јед, большому кораблю большое и плавание коме је више дато више се од нега и тражи (Кончаревић 2009: 507; 2018: 458). Исте примере наводи и М. Павловић-Шајтинац (Павловић-Шајтинац 2016: 221).

душа ушла у пятки (под душа) *sišlo srce u pete* (Ђurović 1936: 245);
дело у них пошло на лад (под лад) *pogodili su se, složili su se* (Ђurović 1936: 427);

боится как чёрт ладану (под ладан, *tamjan*) *boji se kao đavo krsta* (Ђurović 1936: 427);

добрый молодец (по молодец) народ. поез. *lep, kršan seoski momak, detić* (Ђurović 1936: 469);

каждый молодец на свой образец (под молодец) сваки је јунак на свој начин (Ђurović 1936: 469);

отдать Богу душу (под отдавать) *umreti*; отдать дань увлечения (под отдавать – *proživeti svoje vreme zanosa, oduševljenja*) (Ђurović 1936: 583);

отречься от мира (под отречься *poći u manastir, zakaluđeriti se*) (Ђurović 1936: 592);

делать под пьяную руку (под одредницом (предлогом) под) *učiniti u riđanstvu* (Ђurović 1936: 650);

пожимать плечами (под плечо) *slegati ramenima* (Ђurović 1936: 641);

поднять дело (под поднимать) *pokrenuti parnicu* (Ђurović 1936: 661).

У Речнику руско-српскохрватском присутни су и лингвокултуролошки коментари²¹ који се односе на беспреводну лексику. За лингвокултуролошке коментаре можемо рећи да су били од великог значаја за читаоце и изучаваоце руског језика и културе у периоду публикавања овог Речника, као и за читање и разумевања уметничких дела лепе књижевности XIX и почетка XX века. Ови коментари најчешће описно, смислено и језгровито објашњавају предмете и појаве на које се односе или се пак даје најприближнији превод на српскохрватски језик:

борщ (Ђurović 1936: 105) *pl. ~ ù m. boršč, čorba od govedeg mesa, slanine, zeleni, cvekle, mrkve i peršuna*;

бурлак (Ђurović 1936: 110) *pl. ~ ù m. radnik koji živi na rečnoj lađi na Volgi*; по бурлацки *adv. prostački*;

кафтѧн (Ђurović 1936: 371) *m kaftan*; *dugačka gornja haljina za muške, od plave čohe, koja se nekad davala seoskim kmetovima kao odlikovanje za savesnu i dugu službu*; до 1917 г. обично су је носили *kočijaši, seljaci i arhijerejski pojci*;

квас (Ђurović 1936: 373) *pl. квасы m. квас, omiljeno rusko piće, zgotovljeno od pečena crna hleba i slada, ili od ražanoga brašna ili pak od voća (suvoga grožđa, jabuka i t. d.)*; *хлебный квас, лимонный квас*;

кoкoшник (Ђurović 1936: 387) *m kokošnik* – *ukras glave sličan dijademi, koji nose ruske žene*;

кулич (Ђurović 1936: 422) *m uskršnji kolač, kuglov*;

щи (Ђurović 1936: 1090) *pl. gen. щей f. pl.: зелёные щи supa sa iseckanim kiseljacom, lišćem od cvekle itd.*; *кислые щи čorba od kisela kupusa*; *ленувые (свежие) щи čorba od slatka kupusa*.

²¹ Забележена су два типа лингвокултуролошких примера у Ђуровићевом Речнику, они који су семантизовани језгровито и кратко као што су: кокошник, кулич, богатырь, армяк, и они чије објашњење је опширнијег типа као што су: *жидовствующая ересь* и *земщина* (Дамљановић, Кончаревић 2010: 133–134).

У Речнику је присутна у доста значајном обиму и семантизација страним речима, најчешће се, разумљиво, срећу грчки и латински али су ту и француски, италијански и немачки: епилòг *m grč. épilòγos, epilog, pogovor, završni deo drame ili besede*; эскуз *m franc. esquisse, skica, nacrt; машина f. nem. die Maschine, narod. mašina, železnica; lift.*

Транскрипција није примењена доследно на свим речима, него је дата само за теже речи, како каже аутор, јер је у Фонетици доста речено о руском изговору (Ђуровић 1936: 74): сарàй (*s^aràj*) *m šura*; ~ чик *m mala šura*; самочúвствие (*s^am^oč^uvstvije*) *n lično osećanje*; сброд (*zbrot*) *m ološ*; светлèхонький (*s^vtló^hankij*) *adj. sasvim vidan, sjajan, vedar; fig. bistar.*

Значајно је истаћи и широк спектар разнородне лексике коју је аутор уврстио у своје дело, што представља најјачи адут овог Речника. М. Павловић-Шајтинац примећује, на основу анализе одредница под словом „А“, пет језичких стилова, односно пет различитих терминолошких и професионалних стилова: војни, црквени, економски, ботаника, зоологија, геометрија (Павловић-Шајтинац 2016: 222–223). К. Кончаревић истиче заступљеност терминологије различитих наука као новину у овом Речнику, што га издваја од претходних речника, док су области науке која она бележи: економија, војне науке, теологија, ботаника и зоологија, што илуструје и одговарајућим примерима (Кончаревић 2018: 459).

Д. Ђуровић овим начином грађења свога Речника потврђује са којим жаром и марљивошћу је годинама прикупљао разноврсни речнички материјал, што је било и условљено његовим професионалним ангажманом у разнородним образовним установама: гимназијама, трговачкој академији, на Богословском факултету, у Војној академији и Високој економско-комерцијалној школи. Међутим, К. Кончаревић иде даље у анализи и каже: „Ширина Ђуровићевих објашњења сведочи о свестраном разумевању лексичког фонда руског језика, као и о његовој дугогодишњој педагошкој пракси и познавању дидактичких правила...“ (Кончаревић 2018: 459).

У Речнику постоји и одређен број пропуста као што је погрешна расподела речи по творбеним гнездима „придев образцовый тумачи се у оквиру чланка образование, а не образец, катавасия се смешта у исто творбено гнездо са речима катавасица, катавасник, катавасница, мироухание заједно са мирочувствие“ (Павловић-Шајтинац 2016: 223; Кончаревић 2018: 459), неправилно навођење лексема у азбучном поретку (нпр. этимологический иде пре этимология), неколико примера непрецизне или погрешне семантизације²² које смо нашли у Речнику (макробиотика nauka o životu; сибирская язва sibirski čig, то је болест животиња данас позната као антракс, црни пришт) као и погрешна подела на корен и флективни (осулливать, ~аю, ~аешь savlađivati, odoljevati; оску|девать, ~аю, ~аешь siromašiti, postojati siromah).

²² К. Кончаревић бележи следеће примере неуспешне семантизације: катавасия црквено певање са два хора, проголодаться бити гладан (Кончаревић 2009: 507), мироухание, копейка (Кончаревић 2018: 459).

Рецејџија Речника руско-српскохрватског са граматиџком руског језика

Речник руско-српскохрватски са граматиџком руског језика доживео је неколико приказа и критика у свом времену, а више осврта у данашње доба. Прикази и критике Речника руско-српскохрватски: са граматиџком руског језика сведоче о значају издавања оваквог једног речника у датом историјском периоду, будући да је он био једини у међуратном периоду, а ништа мање важна напомена је и значајно име издавача. Како је овај Речник једна идеолошка критика послала у заборав, тако су осврти новијег доба, али и П. Митропана из 1939, изузетно значајни јер су написани као научне, објективне процене лексикографске и дидактичне делатности Д. Ђуровића.

У часопису Јужни преглед²³ 1939. године, П. Митропан публикује приказ Ђуровићевог Речника под називом Речник руско-српскохрватски са граматиџком руског језика. Библиотека Нолит, наука и знање, Београд, стр. 1101 (латиницом).

П. Митропан започиње приказ Речника Д. Ђуровића констатацијом да су заинтересовани проучаваоци руског језика, у претходном периоду били усмерени на само два речника: први је, по речима аутора „строго научни и критички састављен речник г-на д-ра Р. Кошутића уз његове Руске примере“ а други је речник М. Анђелковића, који аутор сматра некритичким и застарелим, будући да је штампан још 1903. године (Митропан 1939: 190). Важна информација за читаоца овог приказа је Митропанова информација да се уџбенички комплет Р. Кошутића или како он назива ове књиге „фундаментални уџбеници за руски језик“ у време писања приказа тешко могу наћи, док је Анђелковићев речник и „несигуран вођ“ за учење и „неприступачан“ (Митропан 1939: 190). Тадашње околности које су се карактерисале све већом и значајнијом жељом за упознавањем са делима савремене руске књижевности, изискивале су постојање речника рађеног темељно на стручној основи, што је довело до тога да је Нолит овај подухват поверио Д. Ђуровићу „који је познат својим теоријским и практичним радом у области славистике“ (Митропан 1939: 190–191). Аутор приказа напомиње да је за основу Речника, Д. Ђуровић узео „класични речник великоруског језика В. Даља, који и до сада остаје најсигурнији извор руског језичког блага“ (Митропан 1939: 191). Потом аутор истиче добре особине Речника и понеки недостатак. Као добре особине П. Митропан наводи: постојање значења појединих речи у различитим синтаксичким обртима, што сматра за новину у речничком приступу, свака реч је акцентована, бележе се и пословице и изрази из народног језика, што све пружа довољан материјал за студенте и самоуке за учење руског језика. Међутим, П. Митропан примећује и неколико недостатака за преводиоце са руског на српски језик а односе се на изразе из фолклора, историје и етнологије. У неким речима примећује се и недостатак преносних значења и нијансирања значења (Митропан 1939: 191).

²³ На основу једне библиографске јединице (Аранитовић 2000: 70) тражили смо часопис Јужни преглед, број 5 из 1939, како траженог броја није било у Библиотеци Матице српске, у сусрет нам је изишла Народна библиотека „Вук Караџић“ из Крагујевца, дана 7. јула 2021, чијем се библиотекар у Одељењу периодике од срца и неизмерно захваљујем на указаној помоћи.

Закључне речи П. Митропана дају позитивно и објективно мишљење о Речнику, са којим се у потпуности слажемо, јер он „представља озбиљан подухват, [који] потпуно одговара својој практичној намени и може корисно послужити као приручник за изучавање руског језика“ (Митропан 1939: 191).

Иако је *Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskog jezika* завредео значајно место у историји русистичке славистике у њеном лонгитудиналном праћењу развоја лексикографије у српскохрватској социокултурној средини како својим обимом тако и још важније својом дидактичном наменом али и чињеницом да је први речник штампан новим руским правописом, друго (постхумно) издање је наишло на идеолошки обојену (пре) строгу критику и осуду од стране тадашњег управника Катедре за славистику Радована Лалића публиковану у Борби. Ову критику помињу и представљају Б. Терзић (1999: 336) и К. Кончаревић (2009: 504; 2018: 454–456). Може се рећи да је Лалићева критика, свакако, допринела да Димитрије Ђуровић и његово дело буду прекривени копреном заборава.

Критика професора Р. Лалића на Ђуровићев Речник под називом Једна рђава и штетна књига (1946) изричито је оштра и у значајној мери мотивисана идеолошким²⁴ неслагањима једног представника новог комунистичког поретка према представнику старог хришћанског и религиозног. У тексту објављеном у Борби у броју 170, од 17. јула 1946, на стр. 2–3. после стандардних уводних напомена о првом и другом издању и потреби за постојањем једног доброг руско-српског речника, поготово у периоду после Другог светског рата „када су се нарочито развиле и учврстиле културне везе наших народа са руским народом и осталим народима Совјетског Савеза“, аутор прелази на конкретније осуде. Лалић износи суд да је састављање речника страног језика „тежак и одговоран посао“ и да такав посао није могао урадити један појединац јер у старој Југославији није било за то услова. Аутор критике потом изриче суд да је речник Димитрија Ђуровића „једна врло рђава књига“ и да није могао „задовољити ни потребе времена у коме се појавио“ (Лалић 1946: 2). Лалић сматра да је Ђуровићев Речник гори од речника Милоша Анђелковића који је иначе, по њему, „врло слаб“ (Лалић 1946: 2). Једина позитивна реченица коју ће Р. Лалић написати до краја чланка је та „да се не може рећи да Ђуровић не познаје руски језик“ али се одмах враћа на негативно мишљење: али га не познаје довољно (Лалић 1946: 2). „Али руски речник проф. Ђуровића није само сасвим слаба и неписмена књига, којом се није могуће служити при читању књижевних и научних дела или при изучавању руског језика“ (Лалић 1946: 2). Потом поново износи карактеристику да је штетна књига јер се у њој налази „огроман број погрешних, сасвим кривих појмова о руском језику и Совјетском Савезу“ (Лалић 1946: 2). Р. Лалић сматра да се поновно издавање овог Речника не може оправдати јер „Државни издавачки завод Југославије спрема нов Руско-српски речник, на коме већ више од године дана ради комисија

²⁴ Сама чињеница да је критика лексикографског дела публикована у Борби, која је била гласило КПЈ, говори о томе да критика није осмишљена као научна, него идеолошка (Дамљановић, Кончаревић 2010: 131).

стручњака“ (Лалић 1946: 2). На осуду је наишао и поступак приватног издавача јер је искористио ситуацију да на домаћем тржишту нема руско-српског речника, те је штампао речник тај „продавац свакојаких књига за руски језик“ (Лалић 1946: 2). Тек после свих ових уводних критика, Р. Лалић прелази на стручније замерке, које су потребне да би потенцијални корисници књиге „знали какав је то речник“ а поготово да се скрене пажња на грешке и „криве појмове“ којих у речнику има много, односно „у изобиљу“ (Лалић 1946: 2). Конкретније коментаре ћемо сажети таксативно: нејасан избор материјала; служио се као узором речником Даља који је застарео са много дијалектизама; непостојање речи које су настале после Октобарске револуције; постојање много архаичних речи (руских и црквенословенских), као и речи из страних језика. Као пример недостајућих речи Р. Лалић наводи: колхоз, конвейнер, комсомол, красноармеец, миномёт, партизан, пулемёт, профсоюз, прибавочная стоимость, строительство, пятилетка, кулак, хозяйник, хлебозаготовка, хозрасчёт, потом да чак нема ни речи рабочий, али зато постоје аще, идеже, дондеже, дондележе и сл. Р. Лалић пише да се у речнику друге стране „налазе све могуће речи које означавају какве црквене предмете или се тичу богослужења²⁵“ и не само да постоје него су и детаљно описане (Лалић 1946: 2). За стране речи наводи пример речи аматёр, која се у руском не користи, те се, по његовом суду, непотребно објашњава, али нема речи трактор, нпр. Замеркама Р. Лалић додаје и то што аутор, због недостатка система и метода рада на речнику, речи као да је трпао у речник без обраде, није ни преводио, него је често објашњавао и описивао речи, док је код неких давао опширне дефиниције као за романтизам на 17 редака. Лалић наводи примере лошег превођења, као што је нпр. сибирская язва која није сибирски чир, него болест животиња на српском бедреница²⁶, док је нпр. силач за Р. Лалића атлета а не „онај, што има необичну физичку снагу“, за реч серпуха Лалић напомиње да Ђуровић даје латински назив уз објашњење да „употребљава се за жуту боју“, уместо да једноставније да превод на српски српац. „За реч ‘царская водка’ Ђуровић каже да је то ‘мешавина азотне и слане киселине’, место да да српски назив тога појма: ‘царска вода’” (Лалић 1946: 2). Исто му замера и што објашњава једноставан и јасан појам дед после превода дед као очев и или мајчин отац, стар човек. Аутор овај део критике закључује констатацијом да је на овај начин рађен цео речник.

Надаље Р. Лалић још једном истиче да је речник непотпун и да Д. Ђуровић не даје сва значења речи (одреднице) него само једно или два а остала изоставља и да је „тумачење руских речи код Ђуровића није само недовољно и мутно; оно је често сасвим погрешно“ (Лалић 1946: 3). Потом критичар истиче и да је фразеологија обрађена врло рђаво, а да је она веома значајни саставни део сваког модерног речника и да би њу требало одабра-

²⁵ Недостатак Речника који ће обухватати црквену терминологију је, претпостављамо, и разлог што се издавач Дерета упустио у изазов да овај Речник штампа у трећем издању 2000. године, чији је тираж распродат. Српска лексикографија је попунила празнину у овој сфери изласком Руско-српског и српско-руског теолошког речника, аутора К. Кончаревић и М. Радовановића 2012. године.

²⁶ Познатија данас као антракс, црни пришт.

ти зналачки. Он сматра да је фразеологије недовољно, да је „рђаво одабрана, узета је сасвим случајно, није нимало карактеристична“ (Лалић 1946: 3).

Р. Лалић износи суд да је „Ђуровићев речник пун неписмености и разних бесмислица“ (Лалић 1946: 3) на којима је немогуће задржавати се. Аутор потом замера да се поред много речи наводи „француски, немачки или латински облик тих речи“ што је по њему, савршено нејасно зашто јер се не даје порекло тих речи. „Језик и правопис, како руски тако и српски пружа исту слику аљкавости и неписмености“, неки примери које Лалић наводи су: на опрези а каже се на опрезу, док у руском он пише великим словом Черногорец уместо малим почетним словом... (Лалић 1946: 3).

Закључни пасус открива праву позадину ове оштре критике:

„Објављивање Ђуровићевог речника у старој Југославији, пре десет година, могло се објаснити. Али оно се не може оправдати данас, у нашој народној држави. Ми не смемо дозволити да се у ма којој форми и макар делимично обнавља културна политика старе Југославије. Односи наших народа са народима Совјетског Савеза, а нарочито са руским народом, сачињавају један од основа наше културне изградње. Зато не смемо дозволити разним шпекулантима да братство наших народа са народима Совјетског Савеза искоришћавају као коњукуру за своје шпекулације“ (Лалић 1946: 3).

На Лалићеву критику први се осврнуо Богдан Терзић у раду Лингвистичка истраживања Радована Лалића, који је објављен у зборнику Славистичка истраживања Радована Лалића 1997. године, а касније је рад уврштен у књигу издату 1999. под називом Руско-српске језичке паралеле. Б. Терзић сматра да су бројне примедбе које упућује Р. Лалић на Ђуровићев Речник на месту због његовог недовољног филолошког знања и познавања руског језика (sic!) уз напомену да је и Радован Кошутић био сличног мишљења (Терзић 1999: 336). „Приказ професора Лалића ове публикације одликује се знатном оштрином и тоталном дисквалификацијом Д. Ђуровића, што се види већ из наслова Једна рђава и штетна књига. Верујемо да у неко касније време ни сам професор Лалић не би ставио такав наслов. Али то је било време оштрих и жестоких критика, па тако треба и објаснити овакву преоштру Лалићеву оцену“ (Терзић 1999: 336). Иако Б. Терзић са временске дистанце од пола века покушава да ублажи учињену неправду према несрећном Д. Ђуровићу страдалом у концентрационом логору и његовом делу, ипак не би требало пренебрегнути чињеницу да је у време писања ове престроге критике научни допринос Р. Лалића био далеко слабији од Ђуровићевог (Кончаревић 2009: 505). Стога ауторка и тврдњу Р. Лалића да Д. Ђуровић „није дорастао тако важном послу као што је писање руско-српског речника“ *смайтра научно неуиџетеленом, будући да је Ђуровић, по њеном суду „извео поухваји досијојан уважавања, поухваји иза кога су сјајали огроман енијузијазам, лингвистичка комјеиенитност и несвакидашња ерудиција“* (Дамљановић, Кончаревић 2010: 134).

Критика Радована Лалића је, несумњиво, допринела да се име Димитрија Ђуровића и његов рад неправедно прекрију копреном заборавом, који ће трајати све до почетка XX века од кад започиње активнија научна ревалоризација русистичког рада Димитрија Ђуровића, ако изузмемо рад Н. И. Толстоја (1984–1985) који се бави његовим славистичким радом. Други

значајан корак у рехабилитацији Ђуровићевог лексиколошког рада је био штампање трећег издања Речника руско-српскохрватског у издању Дерете 2000. године. Наше мишљење је да штампања овог Речника на прекретници два века није било случајно јер се осећала велика празнина и потреба у праћењу лексике различитих професионалних жанрова а посебно је био видљив недостатак у религиозној лексици и појмовима везаних за православни религијски обред. Овај недостатак ће се надоместити тек изласком из штампе двосмерног Руско-српског и српско-руског теолошког речника (Кончаревић, Радвановић 2012).

У зборнику чланака посвећених лексикографској проблематици Б. Станковић 1999. године подсећа на постојање Ђуровићеног Речника. У контексту заступљености конфронтационе анализе у нашој лексикографији као позитиван пример Б. Станковић истиче Кошутевићев речник, који је у потпуности заснован на компаративно-диференцијалном принципу, у коме се посебна пажња поклања контрастима у синтаксичкој и лексичкој спојивости (Станковић 1999: 17). По Б. Станковићу, у речницима општег типа као што су речници Д. Ђуровића и М. Московљевића, не постоји указивање на глаголску рекцију, из чега аутор изводи закључак да после Кошутевићевих Примера настаје стагнација у методолошком смислу приликом израде речника јер је приметно одступање у примени компаративно-диференцијалног принципа и истицања контраста, што је највидљивије у сфери синтаксичке спојивости (Станковић 1999: 18).

Године 2000. Дара Дамљановић у својој монографији помиње два најзначајнија Ђуровићева дела (Граматику и Речник), али их само условно уврштаје у уџбеничку литературу јер, по њеном мишљењу, нису намењена настави (Дамљановић 2000: 153). Дара Дамљановић у поглављу Историјат наставе и уџбеничке литературе даје основне биографске податке Д. Ђуровића и дужи опис његовог Руског књижевног језика и краћи опис који се односи на Речник: „Други Ђуровићев рад јесте Речник руско-српскохрватског језика, објављен 1936. године. То је једини лексикографски рад који је настао у овом периоду код нас“ (Дамљановић 2000: 154).

К. Кончаревић се у више наврата осврће на лексикографско дело Д. Ђуровића (Кончаревић 2009: 504–508; 2018: 451–460; Дамљановић, Кончаревић 2010: 131–135). Ауторка истиче и позитивне и понеку негативну страну Ђуровићевог рада, на објективан и свеобухватан начин, осврћући се и на неутемељену критику Р. Лалића и изразито оштар суд о Речнику, публикован у гласилу КПЈ. У вези са замерком Р. Лалића да у речнику нема речи из совјетске свакодневице, ауторка прикладно примећује да су се речници, са речима совјетске епохе појавили тек 1936. (први том Ушаковљевог речника), последњи 1940. стога их аутор и није могао уврстити у Речник, нити је имао опсежнијих извора за те речи, будући да је материјал, по својим речима, скупљао из књижевних и научних руских дела, до којих је могао доћи (Кончаревић 2009: 506). Поред представљања саставних делова Речника, презентују се најважније особине Речника: речнички чланак је рађен по принципу творбеног гнезда, описује се семантизација која је вршена средствима српског језика, истиче се да је посебна пажња посвећена устаљеним синтаг-

мама и фразеологизмима, постоје и енциклопедијска објашњења за семантизацију специјалне лексике, која се односи на професионализме, док су лингвокултуролошки коментари пратећи део семантизације безеквивалентне лексике (Кончаревић 2009: 507). Од пропуста ауторка бележи погрешну поделу речи по творбеним гнездима, погрешни редослед лексема по азбучном реду и неколико примера са неуспелом семантизацијом и све илуструје примерима (Кончаревић 2009: 507). К. Кончаревић износи позитиван и рехабилитујући закључак у коме сматра да „Димитрију Ђуровићу припада једно од најистакнутијих места у нашој међуратној славистици. Он нам се истовремено показује као личност несвакидашњег интелектуалног формата и широких интересовања. Стицајем неповољних животних околности, с једне стране, потоње идеолошке дисквалификације, с друге стране, али и необрађености његове плодне и вишедимензионалне делатности у научној литератури, током минулих деценија Димитрије Ђуровић остао је, нажалост, на маргинама историје српске славистике“ (Кончаревић 2009: 508). У последњем раду у целости посвећеном лексикографском раду Д. Ђуровића (Кончаревић 2018), ауторка проширује анализу Речника и поред поменутих особина додаје и информације о наглашеној дидактичкој функцији речника (Кончаревић 2018: 457), потом веома важне податке о постојању речи, термина, из различитих наука као што је економија, војне науке, теологија, ботаника и зоологија, што овај речник чини богатијим у односу на све претходне (Кончаревић 2018: 459). К. Кончаревић скреће пажњу и на обраду и приказ речничких одредница, које су фонетски индексирани, Д. Ђуровић бележи и две врсте акцента, а саме речничке одреднице су дате у „лексикографски нормираним облицима“, тако аутор у Речнику именице бележи у номинативу једнине, као и придеве, који имају само мушки род, личне заменице су дате у номинативу, „док су коси падежи дати као одвојене лексеме“, глагол је представљен инфинитивним обликом, а „предлози су обрађени са тачке гледишта синтаксичке спојивости“ (Кончаревић 2018: 457). Д. Ђуровић је, за своје време, према мишљењу ауторке базираног на упоредној анализи речника који су му претходили, „извео подухват достојан уважавања, подухват иза кога су стајали ентузијазам, лингвистичка компетентност и несвакидашња ерудиција“ (Кончаревић 2018: 460).

М. Павловић-Шајтинац у делу корпуса свог докторског рада, који је посвећен Речнику Д. Ђуровића истиче позитивне стране Ђуровићевог речника а то су: обим самог речника, избор лексема и присуство великог броја фразеологизама, док је највећа вредност речника „широка семантизација лексема и ауторов осећај за многослојност језичког корпуса и нијансираност значења лексема руског језика, као и способност проналажења одговарајућих семантичких еквивалената“ (Павловић-Шајтинац 2016: 223–224). Као мане овог Речника, из угла савремене школске лексикологије, ауторка издваја: непостојање систематизованог приказа косих падежа именских речи, као и бележење глаголског вида (Павловић-Шајтинац 2016: 224). Коначни закључак ауторке, који она доноси на основу еволуције техника у писању речника, јесте да Ђуровићев Речник „представља озбиљно лексикографско дело“ (Павловић-Шајтинац 2016: 224).

Закључак

Речник руско-српскохрватски са граматиком руског језика најзначајније је дело које је Димитрије Ђуровић написао у својој каријери и овим волуменозним радом задужио је домаћу славистику међуратног периода. Овај једносмерни руско-српскохрватски речник са процењених 30000 речи, представља озбиљни лексикографски подухват за своје време, дуго година ће остати и наш најобимнији руско-српскохрватски речник. Сама чињеница да је аутор речник припремао пуних петнаест година завређује поштовање. Д. Ђуровић је стварању речника приступио на нов начин: уносио је у њега велики фонд термилолошких речи различитих наука (теологија, економија, зоологија, ботаника, војне науке, геометрија), прикључио је сажети приказ фонетских и морфолошких правила руског језика, што ће у наредним деценијама бити модел двосмерног речника школског типа. Стога и не чуди чињеница да је на прекретници два века 2000. године публиковано треће издање овог речника будући да се у лексикографији руског језика осећала велика празнина управо у лексици различитих области науке, посебно недостатак извора за религиозну лексику и појмове везане за православни религијски обред.

Због свега наведеног постоји потреба за новом проценом места и значаја Димитрија Ђуровића у историји домаће славистике.

Извори

- Ђуровић 1936: Д. Ђуровић, *Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskoг jezika*. Београд: Nolit, 1936.
- Ђуровић 1946: Д. Ђуровић, *Речник руско-српскохрватски са грамаџиком руског језика*. 2. поправљено изд. Београд: Француско-српска књижара А. М. Поповића, 1946.
- Ђуровић 2000: Д. Ђуровић, *Речник руско-српскохрватски: са грамаџиком руског језика*. 3. fototipско изд.: Београд : Nolit, 1936. Београд: Дерета, 2000.

Цитирана литература

а) ћирилицом:

- Аранитовић 1985: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у часописима [...], *Гласник Југословенског професорског друштва* (1921–1941) и *Књижевни север* (1925–1935)“, *Библиографски вјесник*, 3, Цетиње, 1985, 211–216.
- Аранитовић 1986а: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у часописима [...] *Јужни преглед* (1927–1939), *Гласник Историјског друштва у Новом Саду* (1028–1940), *Живот и рад* (1928–1941)“, *Библиографски вјесник*, 1, Цетиње, 1986, 109–186.
- Аранитовић 1986б: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у часописима [...] *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* (1921–1981)“, *Библиографски вјесник*, 3, Цетиње, 1986, 36–89.
- Аранитовић 1988а: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у [...] *ревији Народна одбрана* (1927–1941)“, *Библиографски вјесник*, 2, Цетиње, 1988, 190–204.

- Аранитовић 1988б: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у часопису Прилози проучавању народне поезије (1934–1939)“, *Библиографски вјесник*, 3, Цетиње, 1988, 155–171.
- Аранитовић 1993: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у периодици [...] Воља (1926–1930)“, *Библиографски вјесник*, 1, Цетиње, 1993, 59–65.
- Аранитовић 1994: Добрило Аранитовић, „Црна Гора и Црногорци у међуратним теолошко-црквеним часописима“, *Библиографски вјесник*, 3, Цетиње, 1994, 93–111.
- Аранитовић 2000: Добрило Аранитовић, „Био-библиографија Димитрија П. Ђуровића (1882–1945)“, *Библиографски вјесник*, 2–3, Цетиње, 2000, 61–72.
- Дамљановић 2000: Дара Дамљановић, *Руски језик у Србији*. Уџбеници до 1941. године, Београд: Филозофски факултет, 2000.
- Дамљановић, Кончаревић 2010: Дара Дамљановић, Ксенија Кончаревић. *Настава и методика настава руског језика у Србији у XIX и XX веку*. Прилози за историју, Београд: Славистичко друштво Србије, 2010.
- Ђуровић Н. 1946: Наталија Ђуровић, „Место Предговора за друго издање“. [In:] Димитрије Ђуровић, *Речник руско-српскохрватски: са граматицом руског језика*, друго поправљено издање, Београд: Француско-српска књижара А. М. Поповића, 8.
- Извештај Државне трговачке академије у Земуну за школску 1929/30, Земун: Штампарија Дим. Пуљо, 1930.
- Кончаревић 2009: Ксенија Кончаревић, „Прилог проучавању међуратне славистике: Русистички опус др Димитрија Ђуровића“, *Славистика*, XIII, Београд, 2009, 497–508.
- Кончаревић 2010: Ксенија Кончаревић, „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945)“. [In:] Богољуб Шијаковић (прир.), *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 5. Београд: Православни богословски факултет, 2010, 167–182.
- Кончаревић 2017: Ксенија Кончаревић, „Лексикографско дело Димитрија Ђуровића“, *Научни саставанак слависта у Вукове дане*. Зборник теза и резимеа, књ. 47, 2017, 38–39. [Рад објављен у изводу].
- Кончаревић 2018: Ксенија Кончаревић, „Лексикографско дело Димитрија Ђуровића“, *Научни саставанак слависта у Вукове дане*, 47/1, 2018, 451–460.
- Кончаревић, Радовановић 2012: Ксенија Кончаревић, Милан Радовановић, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник*, Београд: Слубени гласник 2012.
- Кошутић 1910: Радован Кошутић, Примери књижевног језика руског. Књига 3: Речник, 1910 (2. издање 1911, 3. издање 1926).
- Лалић 1946: Радован Лалић, „Једна рђава и штетна књига“, *Борба*, 170, Београд, 17. јул 1946, 2–3.
- М. 1939: [Петар] М[итропан], „Др Димитрије Ђуровић: Речник руско-српскохрватски са граматицом руског језик. Библиотека Нолит: Наука и знање, Београд, стр. 1001 (латиницом)“, *Јужни преглед*, 5, Скопље, 1939, 190–191. [Приказ].
- Миљанић 1977: Новак Р. Миљанић, „Прилог био-библиографији др-а Димитрија Ђуровића“, *Библиографски вјесник*, 1, 1977, 129–133.

- Павловић-Шајтинац 2016: Маја Павловић-Шајтинац, *Лексикографија школских речника руског језика у српској и хрватској говорној и социокултурној средини*. Докторска дисертација. Београд, 2016.
- 50 годишњица рада Државне трговачке академије у Земуну 1883–1933. и Извештај о ученичком раду и напретку за школску 1933–1934 годину, Земун: Штампарија Миленка Ј. Пешића, 1934.
- Пипер 1984: Предраг Пипер, *Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1945–1975)*. Нови Сад: Матица српска, 1984.
- Пипер 2012: Предраг Пипер, *Лингвистичка русистика. Огледи и чланци*. Београд: Филолошки факултет, 2012.
- Поповић А. 1946: А. М. Поповић, „Напомена издавача другог издања“. [In:] Димитрије Ђуровић, *Речник руско-српскохрватски: са грамаћком руског језика*, друго поправљено издање, Београд: Француско-српска књижара А. М. Поповића, 8.
- Пузовић 2007: Предраг Пузовић, „Годишњи извештаји Православног богословског факултета Ректорату Универзитета од 1920. до 1940“. [In:] Б. Шијаковић, (прир.), *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2. Београд: Православни богословски факултет, 2007, 77–97.
- Рајковић 1989: Видак Рајковић, *Црногорска библиографија*. Том I – књига 3. Монографске публикације 1834–1918, Цетиње: Централна народна библиотека, 1989.
- Рајковић 1990: Видак Рајковић, *Црногорска библиографија*. Том I – књига 4. Монографске публикације 1919–1944, Цетиње: Централна народна библиотека, 1990.
- Рајковић, Рацковић 1996: Видак Рајковић, Никола Рацковић, *Црногорска библиографија*. Том III – књига 5. Расправе, чланци и књижевни радови у серијским публикацијама 1930–1935, Цетиње, 1996.
- Радојчић 2016: Ружица Радојчић, *Стируктурно-садржинске и функционалне карактеристике дидактичких грамаћика руског језика у инословенској (српској и хрватској) говорној средини*. Докторска дисертација. Београд, 2016б.
- Ранковић 2010: Зоран Ранковић, „Предавачи Црквенословенског језика на Богословском факултету до Другог светског рата“, [In:] Б. Шијаковић (прир.), *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 7, Београд: Православни богословски факултет, 2010, 73–78.
- Рацковић 1993: Никола Рацковић. *Црногорска библиографија*. Том III – књига 4. Расправе, чланци и књижевни радови у серијским публикацијама 1919–1929, Цетиње, 1993.
- Савин 2021а: Драгана Д. Савин, „Живот и дело др Димитрија Ђуровића из Петровог Копита (1882–1945)“, *Октоих: Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори*, XI/2, Подгорица, 2021, 141–166.
- Савин 2021б: Драгана Савин, „Говори општесловенског језика Димитрија Ђуровића“, *Славистика*, 25/2, Београд, 2021, 239–257.
- Станковић 1999: Богољуб Станковић, *Лексикографски огледи*, Београд: Славистичко друштво Србије, 1999.
- Стевановић 2015: Зоран Стевановић, *Гимназија у Алексинцу: од 1918–1941*, Алексинац: Библиотека „Вук Караџић“, 2015.
- Терзић 1999: Богдан Терзић, *Руско-српске језичке паралеле*. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999.

Толстой 1984–1985: Никита И. Толстой, „Из истории славистики – Опыт карты праславянских диалектов Д. П. Джуровича из 1913“, *Зборник Майице српске за филологију и лингвистику*, 27–28, Нови Сад, 1984–1985, 789–799.

Цветкова и др. 1992: Е. Ф. Цветкова (руков. потпројекта), В. В. Антонов, Л. Ф. Капралова, Д. Г. Корольов, А. Ј. Лapidус, Т. Н. Семјонова, В. Д. Чурсин, С. П. Шарова, *Црногорска библиографија*. Том IV – књ. 2. Библиографија о Црној Гори на руском језику 1722–1989, Цетиње: Централна народна библиотека, 1992.

б) латиницом:

Bogavac i dr. 1972: Mirjana Bogavac, Vojislav Maksimović, Luka Šekara, *Bibliografija radova o narodnoj književnosti*. I. Akademija nauka Bosne i Hercegovine. Odjeljenje za književnost i umetnost, knjiga 1. Posebna izdanja, XVIII. Sarajevo, 1972.

Bogavac, Tomić-Kovač 1976: Mirjana Bogavac, Ljubica Tomić-Kovač, *Bibliografija radova o narodnoj književnosti*. III. Akademija nauka Bosne i Hercegovine. Odjeljenje za književnost i umetnost, knjiga 3. Posebna izdanja, XXV, Sarajevo, 1976.

Boldocky 2009: Samuel Boldocky, *Riaditelia Gymnázia v Petrovci 1919–2009*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum: Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom, 2009.

Boškov 1979: Živojin Boškov (ur.), *Leksikon pisaca Jugoslavije*. T. II, Novi Sad: Matica srpska, 1979.

Hunjak 1977: Đurđica Hunjak, *Bibliografija radova o narodnoj književnosti*, IV. Akademija nauka Bosne i Hercegovine. Odjeljenje za književnost i umetnost, knjiga 4. Posebna izdanja, XXXII, Sarajevo, 1977.

Maglajlić 1979: Munib Maglajlić, *Bibliografija radova o narodnoj književnosti*. V. Akademija nauka Bosne i Hercegovine. Odjeljenje za književnost i umetnost, knjiga 6. Posebna izdanja, XLI, Sarajevo, 1979.

Racković 1987: Nikola Racković, *Prilozi za leksikon crnogorske kulture*, Cetinje, Centralna narodna biblioteka, 1987.

Драгана Савин

ДМИТРИЙ ДЖУРОВИЧ КАК ЛЕКСИКОГРАФ

Резюме

Русско-сербскохорватский словарь с грамматикой русского языка (1936) является самым значительным трудом, написанным Димитрием Джуровичем в его карьере, и этот труд особенно выделяется в отечественном славяноведении межвоенного периода как по количеству страниц, так и по своей значительности для изучения русского языка, литературы и культуры. Этот односторонний русско-сербско-хорватский словарь, насчитывающий около 30 000 слов, представляет собой серьезную лексикографическую разработку для своего времени и на долгие годы останется нашим самым обширным русско-сербскохорватским словарем. Сам факт того, что автор готовил словарь целых пятнадцать лет, заслуживает уважения. Д. Джурович по-новому подошел к созданию словаря: он ввел большой фонд терминологических слов различных наук (теология, экономика, зоология, ботаника, военное дело, геометрия), добавил краткий обзор фонетических и морфологических правил русского языка, который в ближайшие десятилетия станет образцом грамматического

раздела в двусторонних словарях школьного типа. Поэтому неудивительно, что третье издание этого словаря вышло в свет в 2000 году, так как лексикография русского языка ощутила большой недостаток именно в лексике различных областей науки, особенно имеем в виду лексику и термины, связанные с православным религиозным обрядом.

В связи со всем вышеизложенным возникает необходимость в новой оценке места и значения Дмитрия Джуровича в истории отечественной славистики и русистики.

Ключевые слова: Дмитрий Джурович (1882–1945), Словарь русско-сербскохорватский, рецепция, лексикография, славистика, русистика.